

© І.О. Гузійчук

І.Т. Темех

канд. юрид. наук

ГО «Інститут історії Надвірнянського
нафтопромислового району»

Становлення промислового видобування нафти на Прикарпатті як передумова створення Музею нафтопромислів Галичини

Про нафту на Прикарпатті говорять здавна. Одна з перших письмових згадок про наявність нафти в надрах Карпат зустрічається в роботах Яна Длугоша (1415–1480) – польського історика, дипломата, архієпископа Львова, автора «Історії Польщі» у 12 т. «Скельна олія» (одна з її тодішніх назв) проявлялася на поверхні гірських потоків, річок та озерців. У ті часи її видобували простим примітивним способом: за допомогою в'язанок довгої трави чи з інших добре всотуючих матеріалів нафту збирали з поверхні водоймищ і витискали до відер. Людей, які збирали нафту в такий спосіб, називали либаками. У XV–XVI ст. прояви нафти було зафіксовано поблизу прикарпатських сіл Небилів, Космач, Старуня, Молодьків, Підливче, Перегінське, Прислуп, Луква, Пороги, Люча, Берізка, Стебник, Битків, Пасічна та ін. У господарстві нафту використовували, зокрема, як лікувальну мазь, засіб для змащування возів, осушування під час вичинки шкір, пізніше її застосовували для освітлення вулиць тощо.

Початком же промислового видобування нафти в краї вважають 1771 р. Саме тоді у с. Слобода-Рунгурська, що на Коломийщині, з колодязя, який копали для видобування солі, на глибині 24 м отримали нафту. Згодом такі колодязі для видобування нафти (або нафтові копанки) почали споруджувати і в інших районах Прикарпаття – у с. Ріпне (1786), у с. Нагуєвичі (1792), біля м. Борислава (1820-ті рр.) тощо. З часом нафтовий поклад виснажувався, тому колодязі поглиблювали. На сьогодні не встановлено їх максимальної глибини, але такий спосіб видобування був небезпечним для гірників: нерідко обвали порід, вибухи природного

газу, падіння обладнання спричиняли до травм чи навіть смерті працівників. Один із таких випадків описав відомий український письменник Іван Франко у своїй повісті «Борислав сміється».

До середини XIX ст. попит на нафту був низьким через вузьку сферу її господарського використання. З цих же причин не розвивалися технології нафтовидобування. Поштовхом для започаткування масштабних нафтових розробок зокрема у Галичині та Європі загалом став винахід Яна Зега і Ігнація Лукасевича, які в 1853 р. отримали гас у лабораторії аптеки «Під золотою зіркою», проводячи експеримент із фракційної перегонки нафти. Вони ж подали ідею використовувати гас у спеціальній лампі для освітлення.

Ці новітні на той час способи використання нафти спричинили шалене зростання попиту на нафту, але методи її видобування були поступово витіснені новими технологіями, оскільки не давали змоги встигати за збільшеним попитом. У другій половині XIX ст. на нафтових територіях Прикарпаття розпочалися спроби буріння свердловин. У Бориславі перші свердловини на нафту завглибшки 250 м пробурили у 1862 р., у 1872 р. – у с. Слобода-Рунгурська завглибшки 75 м, а в 1887 р. – у с. Ріпне. Важливу роль у становленні нафтогазовидобувної промисловості Галичини відіграло відкриття Східницького родовища. Початок нафтопромислу в Східниці пов'язаний із закладенням тут у 1859 р. колодязів у місцях виходу нафти на поверхню, а вже в 1872 р. тут пробурено першу свердловину. Запровадження буріння на великих глибинах дало можливість відкрити нові родовища – у 1899 р.

Рис. 1. Ручне збирання нафти

у Биткові пробурили першу свердловину, яка дала нафту. З цього веде свою історію Битківський нафтопромисел.

Спочатку буріння свердловин здійснювали ручним ударним способом, пізніше почали застосовувати механізоване ударне буріння з використанням парових машин (локомотивів). На промислах широко впроваджували зарубіжні методи, поступово удосконалюючи їх та пристосовуючи до геологічних умов Прикарпаття. Наприклад, так з'явився польсько-канадський метод буріння.

Змінювався і спосіб видобування нафти. Для підймання нафти на поверхню зі свердловин, що перестали фонтанувати, почали використовувати желонку. Пізніше цей спосіб був замінений свабуванням. Згодом нафту почали випомпувати насосами. А наприкінці XIX–на поч. XX ст. на нафтових промислах поширилося застосування групових приводів насосних установок (кірати), що дало змогу від одного двигуна одночасно приводити в рух кілька свердловин, обладнаних глибинними насосами. Видобували нафту також і газліфтним способом – у Галичині перші спроби її видобування із застосуванням енергії стиснутого газу здійснили 1900 р. у Східниці.

Паралельно зі зростанням об'ємів видобування нафти велося спорудження нафтопереробних заводів. Одним із перших 1882 р. побудовано нафтопереробний завод у Печеніжині (біля Коломиї), а 1910 р. частину обладнання цього заводу було перевезено до м. Надвірної. Водночас було побудовано великий нафтопереробний завод у Дрогобичі.

Запровадження нових технологій як у бурінні, так і у видобуванні забезпечило значне зростання обсягів видобутої нафти на початку XX ст. У 1909 р. за обсягами видобутку нафти Галичина посідала 3 місце у світі після США та Росії, його показник сягав 2 млн т. Тогочасним центром нафтовидобування на Прикарпатті був Борислав.

Рис. 2. Загальний вигляд Битківського нафтопромислу

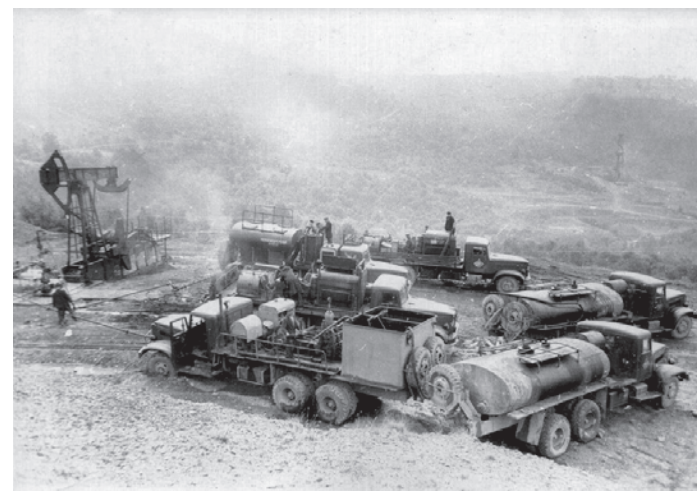

Рис. 3. Заходи щодо збільшення обсягів видобутку нафти (1970-ті рр.)

На початку XX ст. нафтопромисли належали до найбільш технологічно забезпечених галузей промисловості. На кожному нафтовому промислі була своя кузня та механічна майстерня, для підвезення обладнання до свердловин споруджували рейкові дороги. Будували автономні електростанції, як от: газова електростанція у Биткові (1923 р.).

Тогочасні способи експлуатації нафтових покладів, які за своєю суттю були варварськими, призвели до того, що ближче до 40-х р. XX ст. обсяги нафтовидобутку почали падати. А окремі нафтові промисли, зокрема промисел Слободи-Рунгурської, взагалі припинили своє існування. Цьому сприяло також і те, що нові технології буріння та видобування нафти, які на той час широко використовували у світі, зокрема роторне буріння, рідко знаходили застосування в Галичині.

Другий розквіт нафтогазової промисловості Прикарпаття припав на 50-ті роки XX ст. На той час усі нафтові промисли Прикарпаття перейшли до тресту «Укрнафтавидобування». Комплекс геологорозвідувальних робіт сприяв відкриттю багатьох нових родовищ: у 1951 р. одержали прилив нафти з Глибинної складки Битків-Бабченського родовища, у цей час було відкрито Долинське, Північно-Долинське, Старосамбірське, Гвіздецьке, Пнівське, Пасічянське, Спаське, Струтинське, Орів-Уличнянське, Стинавське родовища. Розпочалося широке запровадження нових методів буріння, інтенсифікації припливу флюїдів та видобування.

На сьогодні нафтопромислові підприємства Галичини мають позитивний досвід більш ніж двохсотлітнього господарювання. Та, на жаль, мусимо констатувати: і донині в краї немає установи, де б у комплексі зберегли та упорядкували для прийдешніх поколінь відомості про становлення і розвиток тут промислового видобування нафти і газу. На нашу думку, такою установою повинен стати Музей нафтопромислів Галичини. Адже його відсутність уже спричинила безповоротну

Рис. 4. Встановлення нового експоната – триноги для видобування нафти

втрата багатьох документів, взірців техніки (нафтового обладнання, бурового інструменту, спеціальних механізмів, обладнання з видобування).

Більшість техніки утилізовано, а незначну частину вивезено за кордон, де вона увійшла до «золотого фонду» музейних зібрань. Наприклад, справжнім скарбом експозиції та фондів Музею нафтової та газової промисловості ім. Лукасевича в Бубрці (Польща) є документи та обладнання з Бориславського і Битківського нафтопромислів, які з гордістю подаються як історичні об'єкти саме польської національної нафтогазовидобувної промисловості.

Привертаючи увагу громадськості до проблеми щорічного зменшення кількості нафтового обладнання, механізмів, споруд, будівель та інших об'єктів нафтогазовидобування, що має безцінну історичну, культурну

та науково-технічну інформацію та, в цілому, є надбанням усіх попередніх поколінь нафтовиків, усвідомлюємо, що без обліку та належного збереження, що є одним із першочергових завдань нинішнього та майбутніх поколінь нафтовиків, ці предмети музейного значення можуть бути втрачені навечно, що є неприпустимим.

З усвідомленням важливості досліджень історії видобування вуглеводнів та з метою збереження історичної спадщини краю у 2012 р. створено громадську організацію «Інститут історії Надвірнянського нафтопромислового району». До неї увійшли нафтовики – спеціалісти НГВУ «Надвірнафтогаз», ветерани і пенсіонери підприємства, а ще багато активних громадян, серед яких є й краєзнавці та історики. Найпершим та основним завданням організації є створення Музею історії Надвірнянського нафтопромислового району, перейменованого в Музей нафтопромислів Галичини.

За рік досягнуто чимало: створено ряд макетів нафтового обладнання XIX–XX ст., проведено ряд науково-дослідних експедицій, відшукано багато архівних документів, тривають роботи зі створення експозиції музею під відкритим небом.

Ми переконані, що музей стане містком між минулим і майбутнім нафтогазовидобувної галузі та свідченням спадкоємності найкращих традицій усіх поколінь нафтовиків Галичини.

Долучайтесь до збереження історії нафтопромислів Галичини та історичної пам'яті про кращих представників нафтогазової і нафтопереробної промисловості України. Детальна інформація на сайті музею: <http://oilmuseum.org.ua/>

Автори статті

Гузійчук Ігор Олександрович

Голова громадської організації «Інститут історії Надвірнянського нафтопромислового району». Закінчив Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Інженер відділу видобування і буріння свердловин НГВУ «Надвірнафтогаз».

Темех

Ігор Теодозійович

Доктор філософії права, кандидат юридичних наук. Науковий консультант Музею нафтопромислів Галичини. Основний напрям досліджень – історія нафтогазової промисловості, становлення правового регулювання нафтогазової справи.

